RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

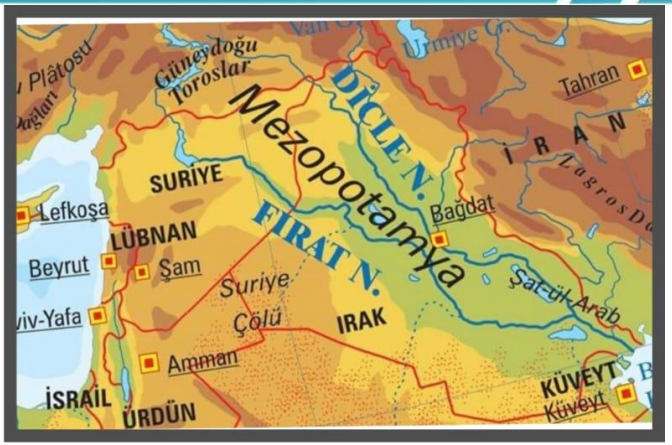
ANTİK MİTOLOJİ DERSİ

ORTADOĞU MİTOLOJİSİ SERİSİ

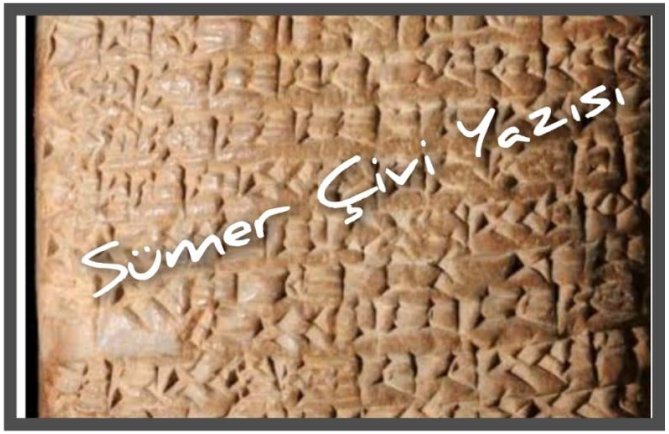
MEZOPOTAMYA MİTOSLARI

(Sümer ve Babil Mitosları, Tufan Mitosu, Sümerlerin Antropomorfik Tanrı ve Tanrıçaları)

Ilk Çağ'da Mezopotamya Medeniyetleri
Mesopotamian Civilizations in the First Age
KARADENİZ
Hattuşaş
HİTİT
URARTU
Tuşpa
Harran
Ninova
ASUR
AKDENİZ
FENİKE
Mezopotamya
AKAD
Agade
İskenderiye
Kudüs
BABİL
ELAM
Sus
Nippur
Uruk
MISIR
SÜMER

Güneydoğu Toroslar
DİCLE N.
Mezopotamya
FIRAT N.
Tahran
İ R A N
SURİYE
Lefkoşa
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
Suriye Çölü
IRAK
Şatü'l-Arap
Amman
İSRAİL
ÜRDÜN
KÜVEYT
Küveyt

Babil kulesi

Sümer Çivi Yazısı

Sümer Tanrı ve Tanrıçaları

Kral Marduk ve Tiamat

İlk Kez Mezopotamya İsmi, Coğrafi ve Etnik Yapı Olarak Mezopotamya, Antik Çağ'dan beridir Mezopotamya'nın Önemi, Bilinen En Eski Medeniyetleri

- Eski Yunanca'da (Hellence) "Nehirler arasındaki bölge" anlamına gelen Mezopotamya (**Μεσοποταμία/Mesopotamia**) ismi, ortasında veya arasında anlamına gelen "mesos" ile nehir anlamına gelen "potamos" sözcüklerinden oluşurken burada sona eklenen "ia" ise Helenlerin yer isimlerine iliştirdikleri bir son ektir. Mezopotamya adında kastedilen nehirler, Dicle ve Fırat olup, bu coğrafyanın çoğu bugün Irak'ın sınırları içerisinde yer alırken, batı ve kuzeyindeki bazı kısımları Suriye ve Türkiye'de bulunur.
- Mezopotamya coğrafyası, medeniyetin doğuşuna tanıklık eden Aşağı Mezopotamya ve Yukarı Mezopotamya olmak üzere iki farklı ekolojik ve kültürel bölgeyi içerir. Farklı tarihi dönemlerde ise bu bölgeler, Babilonya ve Asur Ülkesi denilen bölgelerle eşleştirilmiştir.
- Örneğin Eski Mezopotamya halkları tarafından tümüne bir ad verilmemiş olan bu bölgenin güney bölümü Sümer ve sonrasında Babil şehrinden dolayı Babilonya (Babylonia), kuzeyi ise Asur Ülkesi olarak anılmıştır. Örneğin Strabon (MÖ 64-MS 21), Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı bu alanın kuzeyini ***Mesopotamia***, güneyini ***Babylonia*** olarak adlandırmıştır.
- Mezopotamya ismi ilk kez, Geç Hellenistik Dönem'de (MÖ 133- 31) eski Yunan seyyahları ve tarihçileri (Polybios, Strabon gibi) tarafından özellikle kuzeyde kalan Yukarı Mezopotamya'yı ifade etmek için kullanılmıştır.

Strabon, Kitap XI'in Tarafımca Hazırlanan Taslak Haritası
Ek 1. 1 : Genel Olarak (Tanais'ten Doğuya) Asya Haritası
Kaspiai Pylai
Kapı
Kaspia
Deniz, Göl, Körfez
Tanais
Nehir, Irmak, Kol
Kaukasus
Dağ
Dioskuria
Şehir
Kolkhis
Bölge
Melitene
Bir Bölgenin Onda Biri, Valilik, Eyalet
Asia
Kıta
0
250
500
km

Mezopotamya Mitolojisi

(Sümerler, Akadlar, Babilliler ve Asurluların inançları, ibadetleri, efsaneleri, kısacası mitolojilerinin tamamına verilen isimdir, en bilinenleri ise Sümer ve Babil mitoslarıdır)

• Sümer Mitosları

1. Sümerlerin yıkılışlarına kadarki dönemde daha çok din ve bilimle ilgili kültürü içerir.
2. Sümerler Mezopotamya Pantheon'u tanrılarını ilk kez yaratan toplumdur. Burada bahsi geçen Pantheon sözcüğü Helence παν (pan) "bütün" + Θεός (Theos) "Tanrı" sözcüklerinin birleştiği, kelime tabiriyle bir mitoloji ya da dine özgü tüm tanrıların birliği anlamına gelir.
3. Sümer mitolojisini oluşturan Antropomorfik bir çok tanrı ve tanrıçaları vardır. Çünkü onların inanışına göre hissedilen her nesnenin bir tanrısı olmalıydı. Buna göre Baş Kral Tanrı olarak Enlil, onun yardımcısı olarak da Enki bilinirdi. Burada bahsi geçen sözcük Antropomorfik, Helence insan anlamına gelen ανθρωπος (anthrōpos) ile şekil veya biçim anlamına gelen μορφη (morphē) kelimelerinden oluşur. İnsanî niteliklerin başka bir varlığa atfedilmesi durumudur.

• Babil Mitosları

1. Genel olarak Sümer ve Asur mitoslarıyla benzerlik gösterir.
2. Yazılı bulunan metinlerin çoğu Asurlu yazmanlarca yazılmış olup, bu örnekler Asur Kralı Asurbaniphal'in kitaplığından gelmedir.
3. Asur'da karşılaşılan tüm tanrılara Babilonya'da da tapılmıştır.
4. Babillerin 8 temel mitosundan bahsedilir. Bunlar sırasıyla şunlardır.

İştar'ın Ölüler Dünyasına İnişi
*Babilonya Yaratılış Mitosu
*Babilonya Tufan mitosu
Babilonya Gılgamış destanı
Adapa Mitosu (İnsanın yaradılışına dair)
Etana ile Kartal Mitosu
Zu Mitosu
Kurtçuk ve Diş Ağrısı

Sümer mitolojisinin en önemlilerinden Gılgamış Destanı'nda da adları geçen tanrılardan başlıcaları şunlardır:

Anu veya **An**: Gök tanrısı, önceleri baş tanrıyken sonra yerini hava tanrısı Enlil almıştır.
Enlil: Hava Tanrısı, tanrıların babası, tapınağı Nippur kentindeki Ekur'dur.
Enki: Bilgelik Tanrısı.
Nimmah (Ninhursag): Ulu Hanım, Ana-Tanrıça.
Nanna: Ay tanrısı
Utu (Şamaş): Güneş Tanrısı, Ay Tanrısı Nanna'nın Oğlu.
Ecem (Kueen): Kraliçe Soylular Tanrıçası.
İnanna (İştar): Aşk ve Bereket Tanrıçası
Ninti: Ti, Sümercede hem "yaşatmak" hem de "kaburga kemiği" anlamına gelir. Ninti adı ise "yaşatan hanım" ve "kaburga kemiğinin hanımı" anlamına gelir. Ninhursag tarafından Enki'nin vücudunu iyileştirmek için yaratılan sekiz tanrıçadan biridir.

Enki
Ninhursag
Nanna
Utu
Inanna

Sümer inanışına göre **Evrenin Yaratılış Mitosu;**

Sümer inanışına göre başlangıçta gök ile yer birdi. Daha sonra gök ile yer, tanrılar tarafından ayrıldı. Tanrılar insan biçiminde kişileştirildiğinde, Anu (gök) eril, Ki (yer) ise dişildi. Onların birleşmesinden Hava Tanrısı Enlil doğdu. Hava Tanrısı Enlil yerden göğü ayırdı ve babası Anu göğü ele geçirirken, Enlil annesi Ki'yi, yani yeri ele geçirdi. Enlil ile annesi Ki'nin birleşmesi ise evrenin düzenlenmesini, insanın yaratılışı ve uygarlığın kuruluşunu başlattı….

Sümer inanışına göre **İnsanın Yaratılış Mitosu**;

Sümer mitolojisinde insanın tanrılara hizmet etmesi için yaratıldığı anlatılır.
Hava Tanrısı Enlil, tanrılara hizmet etmeleri maksadıyla Enki'nin tavsiyesiyle Tahıl Tanrıçası Aşnan ile Sığır Tanrı Lahar'ı yaratmıştır. Ancak bu iki tanrı bir gün öyle bir kavgaya tutuşmuşlar ki tüm işleri yapmaz olmuşlardır. Kendilerine hizmet edilmeyen tanrılar, yeryüzündeki işleri yapmaktan yorulmuşlar ve bu konuyu Enki'ye götürüp şikayette bulunmuşlardır. Uyuduğu için olan bitenden haberi olmayan Enki, Tanrıça Nammu ve Doğum Tanrısı Ninmah'a insanı yaratması emrini vermiştir. Ninmah ve Nammu "derin suların üzerindeki balçıktan" şekil bakımından tanrılara benzeyen, ancak onların ölümsüzlük yeteneklerine sahip olmayan insanı yaratmışlardır….

Sümerlerin Meşhur **Gılgamış Destanı;**

Sümerlerde evrenin ve insanlığın yaradılış mitosları aslında Sümer mitolojisinin çok küçük bir parçasıdır. Bunlar sadece bir oluşumun temellerini oluşturan ve bazı önemli tanrı ve tanrıçaların ön plana çıktıkları ünlü mitlerdir.

Bahsedilen bu mitler dışında Sümer Mitolojisi içinde çok önemli bir yere sahip olan Gılgamış Destanı'dır. Bu destan, antik Mezopotamya'dan günümüze ulaşan en eski edebiyat eseri ve Piramit metinlerinden sonra en eski ikinci dini metin olarak kabul edilen destansı bir şiirdir.

Destan, dinde ve kahramanlık destanları geleneğinde temel bir eser olarak kabul edilir; Gılgamış, Herakles (Herkül) gibi daha sonraki kahramanların ilk örneğini oluşturur ve destanın kendisinin ise Homeros destanlarına etkisi olduğu söylenir.

Tarihteki en eski yazılı destan olan Gılgamış Destanı, Sümer'in en gelişmiş şehirlerinden Uruk'un ünlü Kralı Gılgamış'ın büyük tanrılarla zıt düşmesini anlatır.

BABİL MİTOSLARI

Babil Yaratılış Mitosu,

Babil Mitolojisinde, en ünlü hikâyelerden biri, yaratılış miti olan "**Enuma Eliş**"tir. Bu mit, evren yaratılışını ve Tanrı Marduk'un güçlü bir şekilde ortaya çıkışını anlatır.

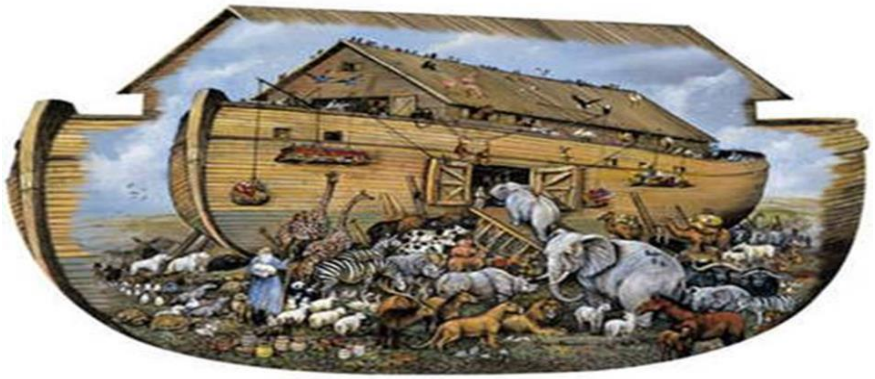
Enuma Eliş'e göre, başlangıçtaki evren bir Kaos halindeydi ve çatışan tanrılar arasında devasa bir deniz canavarı olan Tiamat vardı. Tanrı Marduk, diğer tanrıların sınırları altında birleştirerek bu Tiamat'ı yenmeyi başardı ve dünyayı birleştirmek için onun şeklini kullandı. Tanrı Marduk geldi, bu zaferiyle hem tanrılar arasında en yüce haline yükselmiş hem de Babil'in ana tanrısı haline dönüşmüştü.

Babil Tufan Mitosu,

Tufan mitosu Babil mitolojisinde oldukça genişletilmiş ve Gılgamış Destanı'nın içine alınmıştır. Sümer mitolojisinde hemen hemen hiç karşılaşılmayan ama Sami mitolojisinde göze çarpan bir mitolojik tema, ölümün ve hastalığın varlığı sorunu ile ölümsüzlük arayışıdır…

Gılgamış Destanı'nda, Gılgamış can yoldaşı Enkidu'nun ölmesi üzerine Gılgamış'ın tuttuğu yas anlatılır. Daha sonra Gılgamış'ın kendisinin de mutlaka öleceğini anlamasıyla altüst olduğu söylenir. Ölümün elinden kurtulup ölümsüzlüğe kavuştuğu bilinen tek ölümlü, Gılgamış'ın atası, Tufan'ın Sümerli kahramanı Ziusudra'nın Babilonyalı karşıtı Utnapiştim'dir. Bu nedenle Gılgamış, ölümsüzlüğün gizini ele geçirebilmek için, atasını arayıp bulmaya karar verir. Gitmek istediği yere ulaşabilmesi için, Masu Dağları'nı ve "Ölüm suları"nı aşmak zorunda kalacağı bir yolculuk yapması gerekeceği, böyle bir yolculuğu o zamana dek yalnızca tanrı Şamaş'ın başarabildiği söylenir. Yine de, yolculuğun bütün bu tehlikelerini göğüsler ve sonunda Utnapiştim'e ulaşmayı başarır. Utnapiştim'e, ölümsüzlüğü nasıl elde ettiğini sorar; bu soruya yanıt olarak Utnapiştim ona tufan öyküsünü anlatır….

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akdoğar Akbulut, H. Tuğba (2024), **Strabon'un Kaukasus ve Armenia Bölgeleri Üzerine Gözlem ve Tasviri (Strabon *Geographika*, Kitap XI Çeviri ve İlgili Bölümlerin Değerlendirmesi)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

- Hooke, S.H. (2003), **Ortadoğu Mitolojisi**, İmge Yayınları, Ankara.

- Kurul, Mustafa (2023), «Tufan Mitosu», **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, C 10, S. 3, 471-494.

- Mackenzie, Donald A. (2014), **Babil ve Asur Mitleri**: Marduk Efsanesi Gılgamış Destanı ve Büyük Tufan Miti, İlya Yay., İzmir.

- Tekin, Murat (2014), «Eski Mezopotamya'ya Coğrafi ve Etnik Yapı», **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, II, 111-125.

- Özkan, İpek Deniz (2019), «Sümer Mitolojisinde Evren ve İnsan Nasıl Yaratılmıştır?», *Ders Tarih*, https://derstarih.com/sumer-mitolojisi/ (24.02.2025).